

חשש בנין ביום טוב

בנין בשבת וחשש שמא יתקע

גם לסוברים שאין בנין בכלים אסורה הרכבה גזירה שמא יתקע

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכב עמוד ב

תנו רבנן: דלת של כלים. לדוגמא של שידה ושל תיבה ושל מגדל - נוטלין, אבל לא מחזירין. ושל לול של תרנגולים - לא נוטלין ולא מחזירין. בשלמא של לול של תרנגולים - קסבר: כיון דמחברי בארעא - יש בנין בקרקע, יש סתירה בקרקע. אלא של שידה ושל תיבה ושל מגדל מאי קסבר שמהיר סילוקו ואוסר חזרתו? אי קסבר יש בנין בכלים - יש סתירה בכלים, ואי אין סתירה בכלים אין בנין בכלים! ...אלא אמר רבא: קסבר אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים הלכך נוטלין, ומיחו לאן מחזירין - מדרבנן, וגזירה שמא יתקע בחזקה בסכין ויחדות, וסוה ליה גמר מלכא וחייב משום מכה בפטיש.

לרש"י האיסור בתקיעה בכלים הוא מכה בפטיש

2. ר"ן (על הרי"ף) מסכת שבת דף מז עמוד א

גזירה שמא יתקע. קא יהיב טעמא אמאי דאמרין דדלת של שידה תיבה ומגדל לא מחזירין וכדפרישית:

לר"ן האיסור בתקיעה הוא בונה. כי יש בנין בעשיית כלי חדש וכן בתיקונו על ידי אומן

3. ר"ן (על הרי"ף) מסכת שבת דף מז עמוד א

ולא מחזירין. לאו משום דיש בנין בכלים אלא משום גזירה שמא יתקע וכדמפרש ואזיל כלומר שמא יתקע מסמר או יתד בחזקה וחייב משום מכה בפטיש

א"נ משום בונה דכי אמרינן [ביצה דף כב א] אין בנין בכלים ה"מ בכלי שנתפרק ואין צריך אומן בחזרתו אבל עושה כלי מתחלתו א"נ כלי שנתפרק וצריך אומן בחזרתו כל שהחזירו לא מיקרי בנין בכלים אלא עושה כלי מיקרי ומחייב משום בונה ומש"ה חיישינן לשמא יתקע דכל כה"ג מלאכת אומן הוא וכבר כתבתי זה למעלה בפ' הבונה בס"ד: (ונפק"מ לענין סתירה שלרש"י תהיה מותרת כיון שאין למכה בפטיש פעולה הופכית. ולר"ן תהיה אסורה מצד סותר)

להלכה רמות האיסור וההיתר כרמות חוזק החיבור

4. שולחן ערוך הלכות שבת סימן שיג סעיף ו, ח

סעיף ו: מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקת כלומר שהחיבור צמוד אבל לא נדרש כח או מומחיות להחזירו, ואם תקע בלומר בכה חייב חטאת; ואם היא (דרכה להיות) רפופה ביד"ל: והיינו שאינו מקפיד אם יתנועע בתוך החור, מותר לכתחלה, (ובלבד שלא יהדק).

סעיף ח: ספסל שנשמט אחד מרגליו, אסור להחזירו למקומו; ולהניח אותו צד השמוט על ספסל אחר, יש מי שמחמיר לאסור (וע"ל סי' ש"ח).

פירוק והרכבת תריסי חנויות ביו"ט

5. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף יא עמוד ב

משנה. תנזית כמו תיבות הן, ועומדות נשוק, ואין מחזירות לקרקע בית שמאי אומרים: אין מסלקין את התריסין לנחות פתחיהן ביום טוב, ובית הלל מתירין אף להחזיר ואפילו לאמרינן אין בנין בכלים - טרחא דלוא לזכך מיהא הוא, וקא שרינן ליה משום תחלתו. רש"י י: אף להחזיר.

גמרא/. מאי תריסין? אמר עולא: תריסי חנויות. ואמר עולא: שלשה דברים התירו סופן משום תחלתו, ... תריסי חנויות נמי תנינא: ובית הלל מתירין אף להחזיר! - מהו דתימא: טעמייהו דבית הלל משום דאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים, ואפילו תריסין של כלים דבתים נמי, קא משמע לן שיש בזה איסור דרבנן של טרחא ובכל זאת לצורך שמחת יום טוב: התירו סופן להחזיר משום תחלתו לפתוח על מנת למכור, דחנויות - אין, דבתים - לא.

מתניתין דלא כי האי תנא, דתניא, אמר רבי שמעון בן אלעזר: מודים בית שמאי ובית הלל שמסלקין את התריסין ביום טוב, לא נחלקו אלא להחזיר ובמשנה נחלקו גם בסילוק. שבית שמאי אומרים: אין מחזירין, ובית הלל אומרים: אף מחזירין.

במה דברים אמורים - בשיש להן ציר ידות לשני ראשין, דדומע לננין, אבל אין להן ציר - דברי הכל מותר. והתניא: במה דברים אמורים - בשאין להן ציר, אבל יש להן ציר - דברי הכל אסור! -

אמר אביי: בשיש להן ציר מן הצד - דברי הכל אסור להחזיר שדומה לבנין, אין להן ציר כל עיקר - דברי הכל מותר להחזיר, כי פליגי - בשיש להן ציר באמצע כעין פליט"א +קכש או לוח קטן+, ותוחזין אותו בחור שצאמנע דופן פתח התיבה. מר סבר בית שמאי: גזרינן ציר באמצע אטו ציר מן הצד, ומר סבר בית הלל: לא גזרינן.

שמחת יום טוב מפקיעה סרך איסור בנין

6. בית הבחירה למאירי מסכת ביצה דף יא עמוד ב

ולבית הלל אין בנין גמור וסתירה גמורה בכלים ואף על פי שיש באלו סרך בנין וסתירה שאע"פ שהם רפויים עד שאין צריך לתקוע הואיל ומ"מ אין רפויים מכל וכל (ר"ל שהם מהודקים) הרי יש בהם סרך בנין ואינו כזקיפת מנורה של חליות שאין בה סרך בנין כלל. אעפ"כ שמחת יום טוב באה ומפקעת סרך איסור כזה ואף חזרתה הותרה מפני סלוקן כשאר דברים שהותר סופן משום תחלתו:

הרכבת מנורה ביום טוב

אסור לטלטל בשבת מנורה של חוליות

7. תלמוד בבלי מסכת שבת דף מז עמוד א

מנורה, בין ניטלה בידו אחת בין ניטלה בשתי ידיו - אסור לטלטלה. וטעמא מאי? ... אלא אמר אביי: בשל חוליות נמנעה של פרקים, שמא תפול ותתפרק ויחזיקנה, וממלא עושה כלי. אי הכי, מאי טעמא דרבי שמעון בן לקיש דשרי? מאי חוליות - כעין חוליות תימנען סביב לה, ודומה לפרקים, וממלא דחזי, סבי: של פרקים הוא, דאית בה חידקי. הלכך: חוליות - בין גדולה בין קטנה אסורה לטלטלה. גדולה נמי דאית בה חידקי - גזירה אטו גדולה דחוליות. כי פליגי - בקטנה דאית בה חידקי דטלי עלמא ידעי דלאו חוליות נינא. מר סבר: גזרינן, ומר סבר: לא גזרינן.

מנורה של חוליות אסורה בטלטול והרכבה

8. משנה מסכת ביצה פרק ב משנה ו

שלשה דברים רבן גמליאל מחמיר כדברי בית שמאי... ואין זוקפין את המנורה ביום טוב. של חוליות שנתפרקו חוליותיה, אין מחזירין אותן. בטרטורא.

9. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף כב עמוד א

ואין זוקפין את המנורה. מאי קא עביד? אמר רב חנינא בר ביסנא: הכא במנורה של חליות עסקינן, דמחזי כבונה. דבית שמאי סברי: יש בנין בכלים, ובית הלל סברי: אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים.

לתוספות בתירוצי ראשון ביו"ט לא גזרו

10. תוספות מסכת ביצה דף כב עמוד א

ובית הלל סברי אין בנין וסתירה בכלים - וא"ת והא בשבת (דף מו.) במנורה של חליות כ"ע לא פליגי דאסור לטלטל שמא ירכיב.

וי"ל דהתם מיירי בשבת והכא מיירי ביו"ט ולא החמירו חכמים הואיל ואין בנין בכלים.

אי נמי י"ל דהתם מיירי שכולה של חליות ומפרקין אותה אברים אברים אבל הכא מיירי שאין חסר כאן רק להקימה קצת ואינה בעלת אברים דכולה מחוברת היא.

סתירה לכאורה בדברי הרמב"ם בחשש שמא יתקע בשבת

11. רמב"ם הלכות יום טוב פרק ד הלכה יב - יג

הלכה יב: מסלקין תריסי חנויות ומחזירין אותן ביום טוב כדי שיוציא תבלין שהוא צריך להן מן החנות ולא ימנע משמחת יום טוב, במה דברים אמורים בשיש להן ציר באמצע אבל יש להן ציר מן הצד אסור גזירה שמא יתקע, ושארין להן ציר כל עיקר אפילו בבית מותר להחזיר.

הלכה יג: כלים שהם מפוצלים כגון מנורה של חליות וכסא ושולחן שהן חתיכות חתיכות מעמידין אותן ביום טוב והוא שלא יתקע, לפי שאין בנין בכלים, אבנים של בית הכסא מותר לצדדן ביום טוב, בנין עראי הוא ומשום כבודו לא גזרו. (ובהלכות שבת כו"א כתב הרמב"ם: מנורה של חליות בין גדולה בין קטנה אין מטלטלין אותה שמא יחזירנה בשבת.)

החשש קיים רק שהסבירות לתקיעה גדולה

12. מגיד משנה הלכות יום טוב פרק ד הלכה יג

וגדולה מזו כתב הרשב"א שיראה לו שלא אמרו אלא במנורה שאין עשויה לתקוע חוליותיה אבל בעשויה לתקוע אסור לזקפה. ואין נראה כן מדעת רבינו.

ואין זה כתרסיסין שיש להם ציר מן הצד שחוששין שמא יתקע משום דהתם קרוב הוא מאד לתקוע מפני הציר שהוא מן הצד משא"כ כאן: סיכום דעות

רשב"א – קיימת גזירת שמא יתקע גם ביום טוב.

רמב"ם להבנת המ"מ – אין שמא יתקע ביום טוב. ובתריסים אסור כיון שקרוב מאד לתקוע.

תוס' בתירוצי ראשון – לא אסרו ביו"ט איסורי דרבנן בבניה בכלים.

פסק השו"ע ונו"כ

13. שולחן ערוך אורח חיים הלכות יום טוב סימן תקיט

סעיף א - ב

סעיף א: מסלקין תריסי (פי' קרשים שנועלים בהם החנויות) חנויות ומחזירין אותם ביו"ט, כדי שיוציא תבלין שהוא צריך להן ולא ימנע משמחת יום טוב. במה דברים אמורים, כשיש להם ציר באמצע; אבל יש להם ציר מן הצד, אסור, גזירה שמא יתקע; ושארין להם ציר מן הצד כל עיקר, אפילו בבית מותר להחזיר.

סעיף ב: כלים שהם מפוצלים, כגון מנורה של חליות וכסא ושולחן שהם חתיכות חתיכות, מעמידין אותן ביום טוב; והוא שלא יתקע.

לא גזרו ביום טוב ואפילו במהודק מותר ורק בתקיעה אסור

14. מגן אברהם סימן תקיט ס"ק ד

ד והוא שלא יתקע. פי' בחזק, משמע דלא איירי ברפוי ואפ"ה שרי אף על גב דבשבת אסור כמ"ש סי' רע"ט ביו"ט לא גזרו כיון דאין בנין

וסתירה בכלים וכ"מ דעת הרמב"ם וכ"כ התוספות בביצה ומה"ט כ' מהרי"ל עכו"ם שהביא כ' חתום מות' לפתחו ביו"ט עכ"ל

15. מאמר מרדכי סימן תקיט ס"ק ב

(ב) מעמידין אותם ביו"ט והוא שלא יתקע כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ' ד' ומבואר נגלה מדבריו דאע"ג דעשויים בגוונא דאיכא למיחש לשמא יתקע ביו"ט לא גזרינן. וכ"כ מג"א ד

התירו רק משום שמחת יום טוב

16. באור הגר"א אורח חיים סימן תקיט סעיף ב

ומ"ש מ"א בשם מהרי"ל להתיר לפתוח כ' ביו"ט צ"ע דהא לא התירו ביו"ט אלא משום שמחת י"ט כמ"ש ש"י וע' סימן ש"ח סי"ט

וזה שבס"א אסור בציר מהצד שמא יתקע וכאן שרי אפילו במהודק משום דכאן משום שמחת י"ט משא"כ שם דליכא אלא משום התירו סופן משום תחילתן כו'. (וכ"כ משנ"ב ט)

סיכום והלכה

כל בניה שאיסורה מהתורה אסורה גם ביום טוב. ולכן

בנין במחובר לקרקע אסור ביום טוב כמו בשבת. ולכן:

- אסור לחבר דלת או חלון שיצאו ממקומם.
- אסור לתקוע מסמר בקיר.

וכן תקיעה בכלים אסורה גם ביום טוב ואין לבנות כלים באופן שנעשה על ידי תקיעה. ולכן אין להכניס בכח רגל של כסא שיצאה ממקומה.

חיבור בהידוק קל באופן שבשבת איסורו מדרבנן מותר לצורך שמחת יום טוב. אפילו במקום שבד"כ דרך לחברו בתקיעה. ולכן:

- מותר להחזיר בצורה מהודקת רגל שיצאה ממקומה אם לא נדרש כח להחזיר זה.

וכל שכן שחיבור רפוי מותר לצורך שמחת יום טוב אפילו במקום שדרך לתקוע ואין חוששים שמא יתקע. ולכן:

- מותר להחזיר בצורה רפויה עדשה של משקפיים למקומה אפילו אם בד"כ מחוברת בחוזק כגון במקום שהתרחבה המסגרת בפתיחת ההברגה.

- מוט של משקפיים שנתפרקו מותר להחזירם עם סיכת ביטחון הנמצאת רפויה בחור אע"פ שבד"כ מחוברת בחוזקה בבורג.

לא גוזרים איסור על שימוש בכלים שדרך חיבורם בתקיעה כשצריך לצורך שמחת יום טוב. (ראה שו"ע שי"ח ח) ולכן:

- שולחן שנתפרק ממנו רגל מותר להשתמש בו ללא רגל זו כגון בסמיכה על שלחן אחר. ולא חוששים שיחבר את הרגל בחוזק.

בשעת צורך גדול – יש מקום להתיר באלו ביום טוב גם שלא לצורך שמחת יום טוב.